

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОТРИМАНО:

04 Грудня 2024

ПРИЙНЯТО:

18 Лютого 2025

ВИПУСК:

20 Березня 2025

УДК 65.15.2

DOI 10.26661/2522-1566/2025-1/31-11

АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯМ НА ЕТАПІ ПРОВЕДЕННЯ ТЕНДЕРІВ

Павлюк Т.С.*

к.е.н., доцент

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID [0000-0001-7480-5475](https://orcid.org/0000-0001-7480-5475)

Полусмяк Ю.І.

к.е.н., доцент

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID [0000-0002-7521-6418](https://orcid.org/0000-0002-7521-6418)

Половинкіна Р.Ю.

к.ю.н.

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID [0009-0002-8318-0539](https://orcid.org/0009-0002-8318-0539)

Давиденко О.А.

к.ю.н.

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID [0000-0002-5468-3199](https://orcid.org/0000-0002-5468-3199)

* Email автора для листування: pavliuktetiana.znu@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуальних питань запобігання корупційним зловживанням у системі публічних закупівель України, зокрема на етапі проведення тендерів. Розкрито наукову та практичну необхідність удосконалення антикорупційних механізмів з метою підвищення ефективності використання державних коштів. Публічні закупівлі є важливим інструментом забезпечення прозорості та відповідальності органів влади, однак, через різноманітні корупційні ризики, вони можуть стати джерелом значних економічних втрат для держави. Зважаючи на це, створення ефективних механізмів запобігання зловживанням на етапі проведення тендерів набуває особливої важливості. Метою статті є аналіз сучасних антикорупційних механізмів у системі публічних закупівель та розробка практичних рекомендацій щодо запобігання зловживанням на етапі проведення тендерів. У статті детально розглядаються основні етапи проведення тендерних процедур, на яких можуть виникати корупційні схеми, а також запропоновано ряд механізмів та інструментів, що можуть допомогти значно зменшити ризики корупції. Окрема увага приділена проблемі недостатньої прозорості в процесах закупівель, що створює можливості для маніпулювання результатами тендерів та інших зловживань. Методологія дослідження базується на комплексному використанні загальнонаукових та спеціальних методів. Серед них: метод системного аналізу для визначення сутності корупційних ризиків та антикорупційних механізмів; метод порівняльного аналізу для оцінки ефективності різних антикорупційних заходів, застосованих в Україні та інших країнах; метод експертних оцінок для виявлення типових корупційних схем, що використовуються на етапі тендерних процедур; методи індукції та дедукції для формування висновків і практичних рекомендацій. Результати дослідження показують, що ефективно запобігання корупційним зловживанням на етапі проведення тендерів можливо за умови комплексного підходу, що включає не лише вдосконалення законодавства, але й активне застосування сучасних інформаційних

технологій, підвищення рівня освіти і обізнаності серед учасників тендерів, а також посилення контролю з боку громадськості та міжнародних організацій.

Ключові слова: публічні закупівлі, тендери, корупція, антикорупційні механізми, зловживання, запобігання, Prozorro, ризики.

JEL Classification: H5, M 21, K42, D7

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Корупція в публічних закупівлях залишається однією з ключових перешкод для ефективного використання державних коштів та розвитку економіки. Вона не лише призводить до розкрадання бюджетних ресурсів, але й підриває довіру суспільства до державних інституцій, спотворює конкуренцію та гальмує інновації. Особливо гостро ця проблема постає в умовах обмежених ресурсів та необхідності швидкого реагування на виклики, такі як війна чи економічна криза.

В Україні, незважаючи на впровадження системи ProZorro та інші антикорупційні заходи, корупційні ризики в публічних закупівлях залишаються високими. Це проявляється у різних формах, таких як змови між учасниками тендерів, завищення цін, використання непрозорих критеріїв оцінки пропозицій, а також зловживання службовим становищем. Особливо вразливими до корупції є закупівлі в таких сферах, як будівництво, охорона здоров'я та оборона. Тому, дослідження та розробка ефективних антикорупційних механізмів у публічних закупівлях є вкрай актуальним завданням. Це вимагає комплексного підходу, який включає в себе удосконалення законодавства, посилення контролю, залучення громадськості та використання сучасних технологій. Тільки так можна забезпечити прозорість, ефективність та доброчесність у сфері публічних закупівель, що є необхідною умовою для сталого розвитку країни.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці антикорупційних механізмів в системі публічних закупівель, зокрема запобіганням зловживанням на етапі проведення тендерів, було приділено увагу значної кількості закордонних та вітчизняних науковців. При цьому можливо виділити три напрями проведення досліджень: теоретико-методологічний напрям, який переважно зосереджується на розробці концептуальних засад та методологічних підходів до аналізу корупційних ризиків та антикорупційних механізмів у публічних закупівлях. Серед дослідників цього напрямку можна виділити Е.О. Музичук, Бурак М. В. Практично-прикладний напрям – спрямований на аналіз практичного застосування антикорупційних механізмів у публічних закупівлях. В цьому напрямі науковці вивчають досвід впровадження електронних систем закупівель (Prozorro), серед них Микола Кравчук, Ілона Лаврів, Шелуха М.О. Соціально-економічному напрямку, що досліджує вплив корупції в публічних закупівлях на економічний розвиток та соціальну стабільність, присвятили свої роботи Гарбінська-Руденко А.В., Покутній О.О., Шимко В.Р., Ю. М. Конопля та інші.

Звертаючи увагу на те, що існуючі наукові дослідження недостатньо глибоко розкривають комплексний аналіз антикорупційних механізмів в системі публічних закупівель, особливо на етапі проведення тендерів, та переважно зосереджуються на окремих аспектах цієї проблеми, не враховуючи їх взаємозв'язок. Тож, можна стверджувати що є необхідність більш комплексного розкриття антикорупційних механізмів на всіх етапах публічних закупівель в Україні, особливо на етапі проведення тендерів, з урахуванням сучасних викликів та можливостей.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою статті є комплексний аналіз сучасних антикорупційних механізмів у системі публічних закупівель України, зокрема на етапі проведення тендерів, з метою розробки практичних рекомендацій щодо запобігання зловживанням. Ця мета передбачає: виявлення та аналіз типових корупційних ризиків, що виникають на етапі проведення тендерів, розробку практичних рекомендацій щодо удосконалення антикорупційних заходів з урахуванням сучасних викликів, включаючи вплив воєнного стану, та формування пропозицій щодо покращення законодавчого регулювання та практики застосування антикорупційних механізмів.

МЕТОДОЛОГІЯ

В межах наукового дослідження, для досягнення мети статті, використано комплекс загальних та спеціальних методів на емпіричному і теоретичному рівнях, таких як: метод літературного аналізу для визначення сутності термінів «корупція в публічних закупівлях», «антикорупційні механізми» та «тендерні процедури»; метод абстрагування для виділення ключових елементів антикорупційних механізмів та корупційних ризиків на етапі проведення тендерів; Методи аналізу та синтезу для визначення ефективності існуючих антикорупційних механізмів та виявлення типових корупційних схем; методи індукції та дедукції для формування висновків щодо необхідності удосконалення антикорупційних заходів, а також для розробки практичних рекомендацій; методи систематизації, групування і логічного узагальнення для систематизації інформації, формування висновків та наукових пропозицій статті та метод порівняльного аналізу для оцінки ефективності різних антикорупційних заходів. В цілому методологія дослідження спирається на системний, порівняльний та інституційний підходи у розкритті та вирішенні проблематики запобігання зловживанням на етапі проведення тендерів в системі публічних закупівель України

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Корупція в системі публічних закупівель є однією з найсерйозніших проблем, що підривають ефективність державного управління та економічний розвиток країни. Вона не лише призводить до розкрадання бюджетних коштів, але й спотворює конкуренцію, знижує якість товарів та послуг, а також підриває довіру суспільства до державних інституцій. Особливо гостро ця проблема постає в умовах обмежених ресурсів та необхідності швидкого реагування на виклики, такі як війна чи економічна криза. Етап проведення тендерів є одним з найбільш вразливих до корупційних зловживань. Саме на цьому етапі приймаються ключові рішення щодо вибору постачальників та укладання контрактів. Тому, дослідження та розробка ефективних антикорупційних механізмів, спрямованих на запобігання зловживанням на етапі проведення тендерів, є вкрай актуальним завданням. Це вимагає комплексного підходу, який включає в себе удосконалення законодавства, посилення контролю, залучення громадськості та використання сучасних технологій. Корупційні ризики в публічних закупівлях виникають внаслідок сукупності факторів, що створюють сприятливі умови для зловживань. Ці фактори можуть включати недоліки в законодавстві, недостатню прозорість процедур, відсутність ефективного контролю, а також низький рівень доброчесності учасників процесу. Зокрема, корупційні ризики можуть проявлятися у вигляді:

- недоліків законодавства через нечіткі формулювання законів та нормативних актів, наявність колізій та прогалин, а також відсутність чітких механізмів відповідальності створюють можливості для зловживань;

- недостатньої прозорості, а саме через відсутність відкритого доступу до інформації про процедури закупівель, критерії оцінки пропозицій та результати тендерів ускладнює громадський контроль та створює умови для корупційних змов;
- відсутності ефективного контролю, що є наслідком низького рівня кваліфікації працівників;
- низького рівня доброчесності, в тому числі державних службовців, учасників тендерів та інших зацікавлених сторін, а також відсутність етичних стандартів, що сприяє поширенню корупції.

Таким чином, корупційні ризики є складним явищем, що потребує комплексного підходу до їх виявлення та запобігання. Ефективна боротьба з корупцією в публічних закупівлях вимагає удосконалення законодавства, підвищення прозорості процедур, посилення контролю та формування культури доброчесності. Усі корупційні ризики в сфері публічних закупівель, авжеж мають свої причини та певні наслідки. Також можна їх детально всі групувати за різними видами та підвидами (табл. 1).

Таблиця 1.

Причини, різновиди та наслідки корупційних ризиків у сфері публічних закупівель, їх причини та наслідки

Причини	
Недосконалість законодавства	Нечіткість формулювань законів та нормативних актів, наявність колізій та прогалин у законодавстві, відсутність чітких механізмів відповідальності.
Недостатня прозорість	Обмежений доступ до інформації про процедури закупівель, використання непрозорих критеріїв оцінки пропозицій, відсутність публічного контролю за результатами тендерів.
Слабкий контроль	Недостатня кількість контролюючих органів, обмежені повноваження контролюючих органів, низький рівень кваліфікації працівників.
Низький рівень доброчесності	Недобросесна поведінка державних службовців, корупційні змови між учасниками тендерів, відсутність етичних стандартів.
Вплив воєнного стану	Прискорені процедури закупівель, що зменшують контроль, збільшення обсягів закупівель, що підвищує ризики, обмеження доступу до інформації з міркувань безпеки.
Різновиди корупційних ризиків	
Змови та картельні угоди	Узгодження цін між учасниками тендерів, розподіл ринку між постачальниками, маніпулювання тендерною документацією.
Хабарництво та зловживання службовим становищем	Отримання неправомірної вигоди за вплив на рішення, використання службового становища для особистого збагачення, надання переваг окремим постачальникам.
Маніпуляції з тендерною документацією	Встановлення дискримінаційних вимог, фальсифікація документів, завищення цін.
Неефективний контроль та моніторинг	Відсутність належного контролю за виконанням договорів, недостатній моніторинг закупівель, ігнорування порушень.
Наслідки корупційних ризиків	
Економічні втрати	Розкрадання бюджетних коштів, неефективне використання державних ресурсів, зниження якості товарів та послуг.
Соціальні наслідки	Підрив довіри до державних інституцій, посилення соціальної нерівності, зниження рівня життя населення.
Політичні наслідки	Дестабілізація політичної ситуації, зниження міжнародного авторитету країни, ускладнення процесу євроінтеграції.
Вплив на бізнес	Спотворення конкуренції, перешкоди для розвитку малого та середнього бізнесу, зниження інвестиційної привабливості.

Джерело: власні дослідження.

Згідно з нормативними актами (Наказ НАЗК від 28.12.2021 № 830/21), корупційний ризик визначається як можливість виникнення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, що може негативно вплинути на функціонування організації, включаючи замовників у сфері публічних закупівель.

Перелік потенційних корупційних ризиків не є строго визначеним, оскільки кожна організація може мати свої специфічні ризики, що залежать від її завдань і функцій. Ще раз підкреслимо, що до корупційних ризиків відносяться, згідно українського законодавства наступні види: нормативно-правові ризики, організаційні ризики, кадрові ризики, контрольно-наглядові ризики (рис. 1).

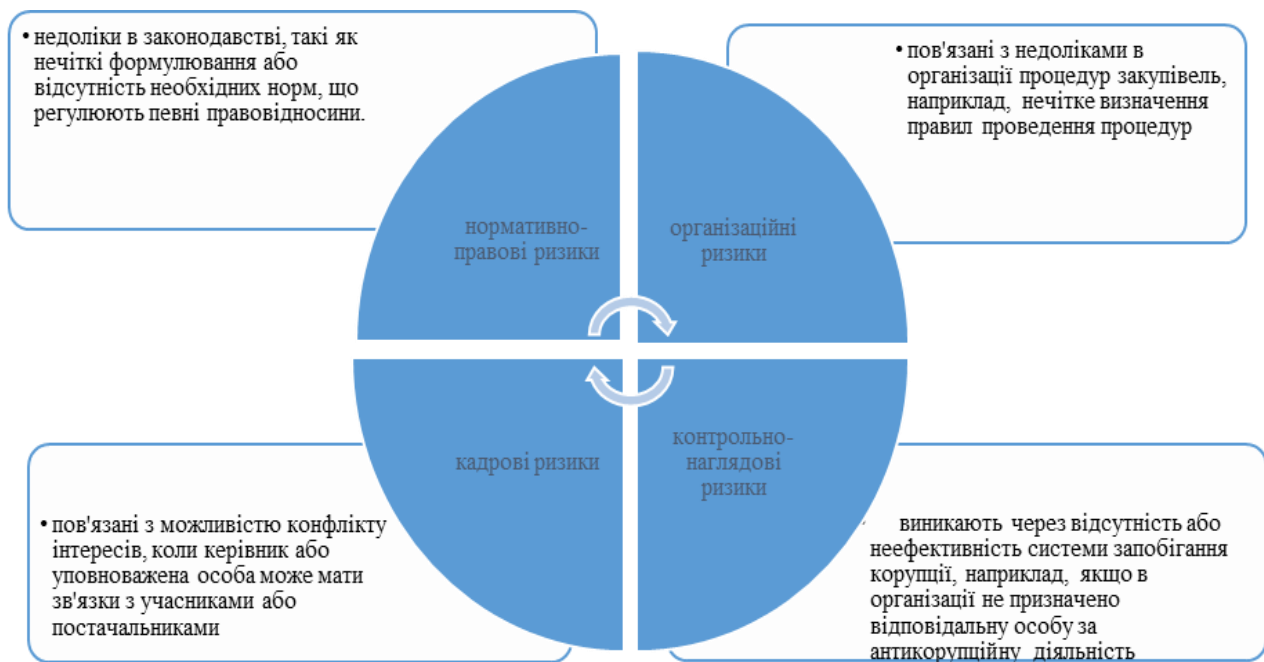

Рис.1. Різновиди корупційних ризиків та їх основні причини

Джерело: власні дослідження.

У 2016 році в Україні була запроваджена електронна система публічних закупівель «Prozorro». Ця цифрова платформа дозволяє державним та комунальним установам оголошувати тендери на придбання необхідних товарів, робіт та послуг. Водночас, підприємці мають можливість брати участь у відкритих торгах, змагаючись за право постачати продукцію або послуги державі.

У «Prozorro» можна отримати детальну інформацію про будь-який оголошений тендер, включаючи опис предмету закупівлі; початкову та остаточну ціни; перелік учасників; хронологію проведення торгів; супровідну документацію. Функціонування системи забезпечується державним підприємством «Прозорро», яке підпорядковується Міністерству економіки України. Всі дані, що містяться в «Prozorro», є загальнодоступними та можуть бути використані через інтерфейс прикладного програмування (API). Для отримання повної інформації про учасників закупівель, такої як дата реєстрації, види діяльності, адреси, контактні дані, відомості про засновників та статус компанії, можна використовувати Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських

формувань (ЄДР). Відповідальність за ведення цього реєстру несе Міністерство юстиції України.

Важливо зазначити, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії, Міністерство юстиції тимчасово обмежило доступ до відкритого реєстру та припинило публікацію даних у форматі відкритих даних. На даний момент інформація з реєстру доступна лише через платний API або за допомогою аналітичних сервісів, таких як Opendatabot, YouControl та Clarity Project.

Участь у державних закупівлях заборонена компаніям, на які або на їхніх засновників накладено санкції. Рішення про застосування санкцій приймає Рада національної безпеки та оборони (РНБО), а вводяться вони в дію указом Президента України. Відповідні укази публікуються на офіційному веб-сайті Офісу Президента. Наразі планується створення єдиного офіційного Державного реєстру санкцій. Однак, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) вже ініціювало створення власного ресурсу, який містить подібну інформацію. Дані цього ресурсу є відкритими та доступними через API.

Окрім цього, для перевірки потенційних учасників державних тендерів необхідно використовувати інформацію, що публікується Антимонопольним комітетом України (АМКУ), Державною податковою службою України (ДПСУ) та Державною судовою адміністрацією України (ДСАУ).

Так звані «чорні списки» АМКУ дозволяють перевірити, чи має компанія або підприємець трирічну заборону на участь у державних закупівлях через попередні антиконкурентні дії. Інформація про податкову заборгованість надає можливість оцінити, наскільки сумлінно суб'єкт господарювання сплачує податки, а реєстр судових рішень дозволяє перевірити, чи притягувався він до відповідальності за незаконні дії.

Важливо зауважити, що з початком повномасштабного вторгнення росії ДПСУ припинила публікацію інформації про податкові борги у форматі відкритих даних та обмежила доступ до своїх електронних сервісів. Тому наразі неможливо перевірити сплату податків компанією або підприємцем за допомогою відкритих джерел. Також, з серпня 2022 року ДСАУ припинила оновлення реєстру судових рішень на порталі відкритих даних та на своєму офіційному сайті. Актуальна інформація доступна лише через електронний реєстр.

Аналізуючи дані системи «Prozorro», можна виявити ряд порушень, що свідчать про потенційні корупційні ризики, а саме:

1. Завищені ціни – виявлення закупівель, де ціни значно перевищують середньоринкові, що вказує на неефективне використання бюджетних коштів, що, в свою чергу, може бути ознакою корупційних зв'язків між замовником і постачальником.

2. Дискримінаційні вимоги – тендерна документація містить вимоги, що обмежують конкуренцію (наприклад, специфічні характеристики товару, якими володіє лише один постачальник) або ж коли замовник може необґрунтовано дискваліфікувати учасників.

3. Дроблення закупівель – розбиття великих закупівель на дрібніші, що дозволяє уникнути відкритих торгів (особливо актуально під час воєнного стану, коли пороги закупівель змінено).

4. Зловживання винятками – використання винятків, передбачених для воєнного стану, для приховування інформації або проведення закупівель без тендеру.

5. Фіктивна конкуренція – участь пов'язаних компаній або "спаринг-партнерів" у тендері, що свідчить про відсутність реальної конкуренції.

6. Участь підсанкційних осіб – участь у тендерах росіян, білорусів, чи компаній, які знаходяться під санкціями, що є прямим порушенням законодавства.

Для аналізу закупівель необхідно дотримуватись наступного алгоритму (рис.2).

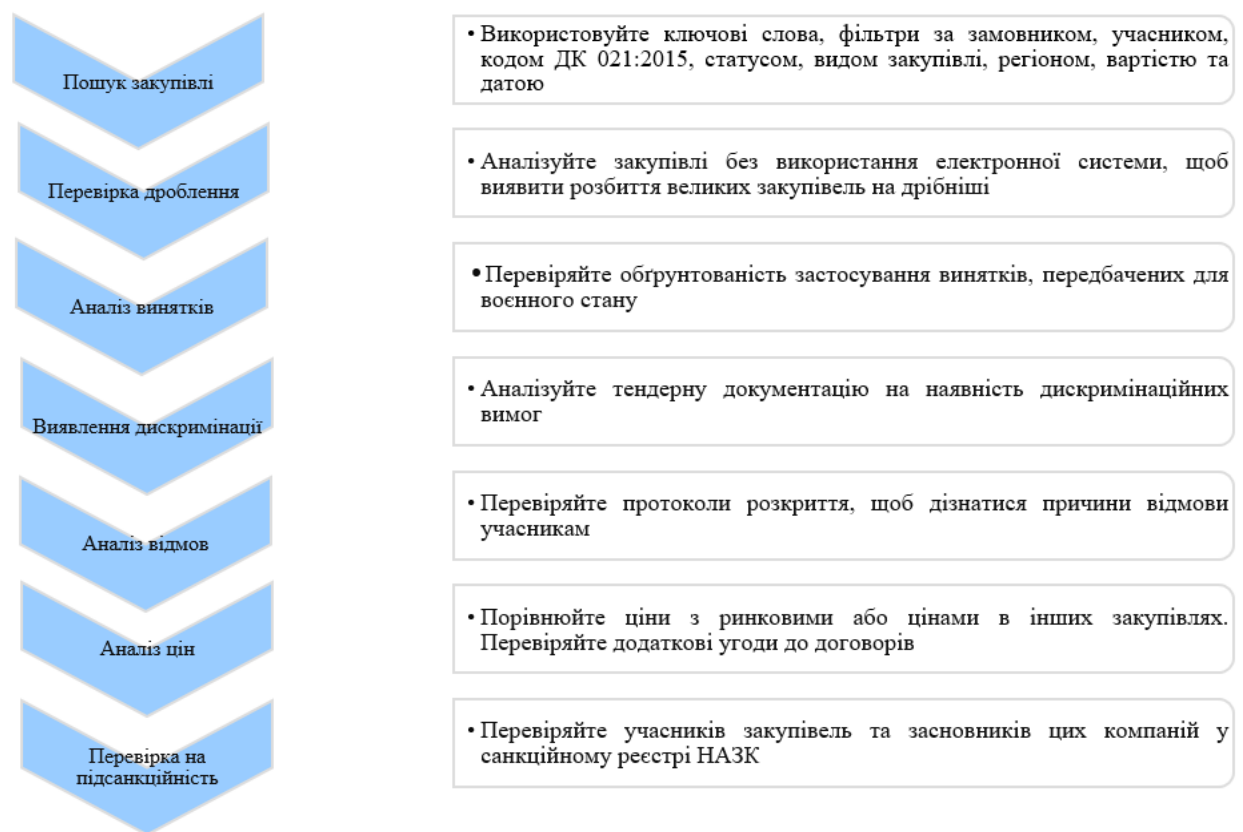

Рис.2. Алгоритм аналізу закупівель

Джерело: власні дослідження.

Ці кроки дозволяють виявити потенційні порушення та корупційні ризики у сфері публічних закупівель.

У таблиці 2 проаналізуємо основні етапи та інструменти, які можна використовувати задля аналізу учасників тендерів.

Говорячи, про основні проблеми, що пов'язані з корупційними зловживаннями у сфері публічних закупівель, можна згадати найгучніші корупційні скандали в Україні, що підірвали довіру до державних інституцій. На початку 2023 року Міністерство оборони опинилося в центрі скандалу через завищені ціни на продукти для військових. Це призвело до відставок у керівництві відомства. Наприкінці 2023 року ДБР затримало бізнесмена Ігоря Гринкевича за махінації з контрактами на постачання одягу та харчів, що завдали державі мільярдних збитків. Взимку 2023 року заступника міністра розвитку громад Василя Лозинського затримали за отримання хабаря під час закупівлі генераторів. Влітку 2024 року благодійний фонд намагався провести непрозорий тендер на відбудову лікарні «Охматдит», але після розголосу торги скасували. Влітку 2023 року Олену Думу було призначено головою АРМА, попри застереження громадськості. Влітку 2024 року журналістські розслідування виявили можливі факти витоку інформації з НАБУ, що призвело до звільнення першого заступника директора. Восени 2024 року викрито масштабну схему видачі фіктивних довідок про інвалідність, що призвело до ліквідації МСЕК. Наприкінці 2024 року західні ЗМІ опублікували матеріали про корупцію під час відбудови України, зокрема щодо вимог "відкатів" та використання "брудних" грошей. Ці скандали свідчать про системні проблеми в сфері публічних закупівель та необхідність посилення антикорупційних заходів.

Таблиця 2

Основні етапи та інструменти аналізу учасників тендерів

Критерій аналізу	Дії та інструменти	Примітки
Перевірка зв'язків між учасниками	1. Використання ЄДР (Єдиний державний реєстр юридичних осіб) для аналізу спільної адреси, контактних даних, засновників. 2. Використання платних API або аналітичних сервісів (Opendatabot, YouControl, Clarity Project) через обмеження доступу до ЄДР.	Переконатися, що учасники не пов'язані між собою та не перебувають у стані ліквідації або банкрутства.
Перевірка на зв'язки з агресором (рф/білорусь)	1. Аналіз бенефіціарів та власників 10% акцій. 2. Перевірка учасників у санкційному реєстрі НАЗК.	Виявити можливі зв'язки з країнами-агресорами.
Перевірка надійності учасників	1. Перевірка сплати податків (обмежено під час воєнного стану). 2. Перевірка реєстру судових рішень. 3. Перевірка «чорних списків» АМКУ.	Оцінити доброчесність та надійність учасників.
Виявлення прихованих зв'язків	1. Аналіз документів, поданих учасниками (спільні працівники, орендована техніка тощо). 2. Використання модуля аналітики Prozorro для виявлення «спаринг-партнерів».	Виявити приховані зв'язки та змову між учасниками.
Використання додаткових інструментів	1. Clarity Project: аналіз тендерів за фільтрами, інформація з реєстру юридичних осіб, податкова інформація, аналітика участі в закупівлях. 2. YouControl: перевірка доброчесності, аналіз ризиків, аналіз виручки від тендерів.	Розширити можливості аналізу та отримати додаткову інформацію.

Джерело: власні дослідження.

В міжнародній практиці публічних закупівель широко використовують загальновизнаний підхід до управління ризиками, який часто застосовується для створення ефективних антикорупційних систем у великих організаціях, включаючи державні установи. Вона передбачає чіткий розподіл функцій між різними рівнями контролю, що забезпечує комплексний захист від ризиків.

1. Перша лінія захисту – операційний контроль. Це рівень, на якому здійснюється безпосереднє управління ризиками в рамках повсякденної діяльності. В контексті публічних закупівель, це включає: уповноважені особи, які відповідають за проведення процедур закупівель; підрозділ фінансового забезпечення, що контролює витрати; юридичні служби, що забезпечують відповідність договорів законодавству; структурний підрозділ, який відповідає за організацію та проведення закупівель; адміністративно-господарський департамент; інші структурні підрозділи, задіяні в процесі закупівель. Ці підрозділи є «власниками ризиків», оскільки вони першими стикаються з потенційними загрозами та повинні вживати заходів для їх мінімізації.

2. Друга лінія захисту – нагляд та контроль. Цей рівень забезпечує нагляд за ефективністю першої лінії захисту та надає підтримку в управлінні ризиками. В публічному секторі це можуть бути: управління внутрішньої безпеки або внутрішнього контролю, уповноважений підрозділ або особа з питань запобігання та виявлення корупції. Ці структури здійснюють моніторинг, аналіз ризиків, розробляють політики та процедури, а також проводять навчання.

3. Третя лінія захисту – незалежний аудит. Цей рівень забезпечує незалежну оцінку ефективності всієї системи управління ризиками. В публічному секторі це, як правило, зовнішній аудит. Аудитори проводять незалежні перевірки, оцінюють адекватність контролів та надають рекомендації щодо покращення, а керівництво несе загальну відповідальність за функціонування всієї системи управління ризиками та забезпечує взаємодію між трьома лініями захисту.

Описана модель дозволяє створити ефективну систему контролю, яка мінімізує ризики та забезпечує доброчесність у публічних закупівлях.

Для забезпечення ефективного аналізу закупівель та виявлення корупційних ризиків рекомендується використовувати попередньо підготовлений чек-лист. Це дозволить об'єктивно оцінити закупівлю та виявити потенційні корупційні вразливості. Наприклад, Державна аудиторська служба України використовує систему ризик-індикаторів для прийняття рішень щодо проведення моніторингу закупівель, що дозволяє виявляти недобросовісних замовників на ранніх етапах (табл. 3).

Таблиця 3

Концепція системи ризик-індикаторів, яку застосовує Державна аудиторська служба України

Критерій	Опис
Необхідність чек-листа	Для ефективного аналізу закупівель та виявлення корупційних ризиків необхідно використовувати попередньо підготовлений чек-лист.
Цілі чек-листа	Об'єктивна оцінка закупівлі, виявлення потенційних корупційних вразливостей.
Приклад використання	Державна аудиторська служба України використовує систему ризик-індикаторів для моніторингу закупівель.
Питання для чек-листа	- Відповідність законодавству: - Дотримання Закону України «Про публічні закупівлі». - Дотримання термінів процедури. - Правильність вибору виду процедури. - Прозорість та відкритість: - Оприлюднення інформації на Prozorro. - Рівний доступ до інформації. - Вільний доступ до тендерної документації. - Конкуренція та недискримінація: - Забезпечення конкуренції. - Відсутність дискримінаційних вимог. - Обґрунтованість вимог до кваліфікації. - Ціноутворення та ефективність: - Обґрунтованість очікуваної вартості. - Відповідність ціни ринковим цінам. - Ефективність використання коштів. - Конфлікт інтересів: - Відсутність конфлікту у членів комітету. - Відсутність зв'язків між замовником та учасниками. - Перевірка кінцевих бенефіціарів. - Документація та звітність: - Належне оформлення документів. - Складання протоколів засідань. - Оприлюднення звіту про результати.
Додаткові можливості	Чек-лист може бути адаптований до потреб замовника.

Джерело: власні дослідження.

В умовах воєнного стану питання ефективного використання бюджетних коштів набуває особливої актуальності. Пріоритетним напрямком є забезпечення обороноздатності країни, що вимагає концентрації фінансових ресурсів. Водночас, необхідно підтримувати функціонування критичної інфраструктури та задовольняти соціальні потреби населення. В умовах обмеженості ресурсів, громадський контроль за публічними закупівлями стає ключовим інструментом запобігання марнотратству та корупції. Отже нижче на рис. 3 наведемо основні дієві інструменти запобігання марнотратству та корупції у тендерних закупівлях.

Рис. 3. Інструменти запобігання корупції у тендерних закупівлях

Джерело: власні дослідження.

Громадяни мають можливість впливати на формування бюджету на місцевому рівні, зокрема через участь у громадських слуханнях, подання петицій та аналіз проєктів бюджетів, важливою складовою цього процесу є надання конкретних пропозицій щодо перерозподілу коштів на нагальні потреби, серед яких особливе значення має підтримка Збройних Сил України. Оскільки платформа Prozorro забезпечує відкритий доступ до інформації про публічні закупівлі, ефективний моніторинг можливий лише за умови володіння знаннями про процедури закупівель та використання аналітичних інструментів, таких як ВІ Prozorro, а також поступового розширення сфери контролю, починаючи з аналізу закупівель на місцевому рівні. У разі виявлення порушень необхідно не лише перевірити їх відповідність критеріям для звернення до Держаудитслужби, а й, залежно від характеру проблеми, звертатися до аудиторів, правоохоронних органів або прокуратури, якщо йдеться про переоплати чи інші серйозні порушення, тоді як у випадках нераціональних закупівель доцільно комунікувати безпосередньо із замовником. Оскільки громадські організації та журналісти відіграють важливу роль у виявленні та висвітленні корупційних схем, їх залучення сприяє підвищенню ефективності громадського контролю, головною метою якого є не пошук «зради», а запобігання порушенням, що передбачає ретельний аналіз інформації, консультації з фахівцями, а також дотримання етичних норм та принципів доброчесності.

Зважаючи на те, що громадський контроль за публічними закупівлями є важливим елементом демократичного суспільства, в умовах воєнного стану його роль набуває ще

більшого значення, оскільки забезпечує ефективне використання бюджетних коштів і водночас запобігає корупційним проявам.

ВИСНОВКИ

Оскільки проведене дослідження дозволило комплексно проаналізувати сучасні антикорупційні механізми в системі публічних закупівель України, зокрема на етапі проведення тендерів, і розробити практичні рекомендації щодо запобігання зловживанням, особливої актуальності набуває питання подальшого вдосконалення цих механізмів, адже корупція в публічних закупівлях залишається однією з ключових перешкод для ефективного використання державних коштів та розвитку економіки. Зважаючи на обмежені ресурси та необхідність швидкого реагування на виклики, такі як війна чи економічна криза, удосконалення антикорупційних заходів є критично важливим, оскільки на етапі проведення тендерів виявлено типові корупційні ризики, серед яких змови між учасниками тендерів, завищення цін, використання непрозорих критеріїв оцінки пропозицій, а також зловживання службовим становищем. Причинами виникнення цих ризиків є не лише недоліки законодавства та недостатня прозорість процедур, а й відсутність ефективного контролю та низький рівень доброчесності учасників процесу. Оскільки впровадження електронної системи публічних закупівель «Prozorro» сприяє підвищенню прозорості та відкритості закупівель, важливим завданням залишається посилення контролю за дотриманням законодавства, що може бути реалізовано шляхом використання системи ризик-індикаторів та чек-листів, а також активного залучення громадськості до моніторингу закупівель і використання аналітичних інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музичук Е.О. Актуальні проблеми та напрямки вдосконалення системи протидії корупції у публічній службі. *Forum Prava*, 2023. 76(3). 79–86. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10041168>
2. Гарбінська-Руденко А.В., Покутній О.О., Шимко В.Р. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303555/295611> (дата звернення: 01.11.2024) DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.70>
3. Конопля Ю. М. Генезис корупції в системі публічних закупівель: від історичних витоків до сучасних викликів. *Правова держава*. 2024. 56. С.45-53 DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.56.315684>
4. Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції: збірник 43 матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 22 грудня 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. 202 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/01/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_22.12.2023.pdf (дата звернення: 01.11.2024)
5. Кравчук М., Лаврів І. Сутність корупції та основні шляхи її подолання в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 3(27). 2021. С.31-36. DOI:10.35774/app2021.03.031
6. Чучаліна К. Корупційні ризики в публічних закупівлях. *Держакупівлі. Статті*. URL: <https://dzplatforma.com.ua/article/17402-koruptsiyni-riziki-v-publichnikh-zakupivlyakh> (дата звернення: 01.11.2024)
7. Бульодович П. Корупція в цифрах: які зміни фіксують опитування українців. *Українська правда*. 22.02.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/02/22/7499496/> (дата звернення: 01.11.2024)

8. Антикору́пція на паузі. Україна в індексі сприйняття корупції 2024. *Transparency international*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 01.11.2024)
9. Публічні закупівлі. Портал доброчесності НАЗК. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/spheretypical/?sphere_typical_id=1 (дата звернення: 01.11.2024)
10. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану (станом на червень 2023 року). URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Kor-ryzyky_zakupivli.pdf (дата звернення: 01.11.2024)
11. Інструкція «Як виявляти корупцію у публічних закупівлях». Open Data Toolkits. URL: <https://toolkit.data.gov.ua/c8/public-procurement.html> (дата звернення: 01.11.2024)
12. Стратегічний аналіз корупції. Департамент запобігання та виявлення корупції. Типові корупційні ризики у публічних закупівлях. НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Typovi-korupsiyni-ryzyky-u-publichnyh-zakupivlyah.pdf> (дата звернення: 01.11.2024)
13. Лахтіонов І. Як саме ви можете боротися з марнотратством бюджету і корупцією в закупівлях. *Transparency international*. 09.12.2023. URL: <https://ti-ukraine.org/news/yak-same-vy-mozhete-borotysya-z-marnotratstvom-byudzhetu-i-korupsiyeyu-v-zakupivlyah/> (дата звернення: 01.11.2024)
14. Сірко В.С. Корупційні ризики в публічних закупівлях: аналіз корупційних ризиків та методів їх мінімізації, включаючи законодавчі та організаційні заходи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2024. С. 260-262. URL: (дата звернення: 01.11.2024) DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/60>
15. Закон України Про публічні закупівлі. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016. № 9. ст.89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/60>

REFERENCES

- Muzychuk, E. O. (2023). Current issues and directions for improving the anti-corruption system in public service. *Forum Prava*, 76(3), 79–86. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10041168> [In Ukrainian]
- Harbins'ka-Rudenko, A. V., Pokutniy, O. O., & Shymko, V. R. (2024). Corruption risks during public procurement under martial law. *Analytical and Comparative Legal Science* [Online]. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.70> [In Ukrainian]
- Konoplia, Y. M. (2024). Genesis of corruption in public procurement: From historical roots to modern challenges. *Pravova Derzhava* (56), 45–53. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.56.315684> [In Ukrainian]
- Current issues of combating crime and corruption: Collection of materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Kharkiv, December 22, 2023). (2023). Kharkiv: Yurait. https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/01/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%84_22.12.2023.pdf [In Ukrainian]
- Kravchuk, M., & Lavriv, I. (2021). The essence of corruption and the main ways to overcome it in Ukraine. *Current Issues in Jurisprudence*, 3(27), 31–36. <https://doi.org/10.35774/app2021.03.031> [In Ukrainian]
- Chuchalina, K. (n.d.). Corruption risks in public procurement. *State Procurement. Articles*. <https://dzplatforma.com.ua/article/17402-korupsiyni-riziki-v-publichnikh-zakupivlyakh> [In Ukrainian]

Pavliuk, T., Polusmiak, Yu., Polovynkina, R. & Davidenko, O. (2025). Anti-corruption mechanisms in the public procurement system: prevention of abuse at the tender stage. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*. 1(31), 125-138. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2025-1/31-11>

Bulodovych, P. (2025, February 22). Corruption in numbers: What changes are recorded in surveys of Ukrainians. *Ukrainian Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/02/22/7499496/> [In Ukrainian]

Anti-corruption on pause. (2024). *Ukraine in the Corruption Perception Index 2024*. Transparency International. <https://cpi.ti-ukraine.org/> [In Ukrainian]

Public procurement. (n.d.). *Integrity Portal of the NACS*. https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/spheretypical/?sphere_typical_id=1 [In Ukrainian]

National Agency for Corruption Prevention. (2023, June). Corruption risks during public procurement under martial law. https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Kor-ryzky_zakupivli.pdf [In Ukrainian]

Instruction "How to detect corruption in public procurement." (n.d.). *Open Data Toolkits*. <https://toolkit.data.gov.ua/c8/public-procurement.html> [In Ukrainian]

Strategic analysis of corruption. (n.d.). Department for Prevention and Detection of Corruption. Typical corruption risks in public procurement. *NACS*. <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Typovi-koruptsijni-ryzky-u-publicnyh-zakupivlyah.pdf> [In Ukrainian]

Lakhthionov, I. (2023, December 9). How you can fight budget waste and corruption in procurement. *Transparency International*. <https://ti-ukraine.org/news/yak-same-vy-mozhete-borotysya-z-marnotratstvom-byudzhetu-i-koruptsiyeyu-v-zakupivlyah/> [In Ukrainian]

Sirko, V. S. (2024). Corruption risks in public procurement: Analysis of corruption risks and methods of their minimization, including legislative and organizational measures. *Legal Scientific Electronic Journal*, (9), 260–262. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/60> [In Ukrainian]

Law of Ukraine on Public Procurement. (2016). *Official Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR)*, 9, 89. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> [In Ukrainian]

ANTI-CORRUPTION MECHANISMS IN THE PUBLIC PROCUREMENT SYSTEM: PREVENTION OF ABUSE AT THE TENDER STAGE

Tetiana Pavliuk

Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Yuliia Polusmiak

Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Ruslana Polovynkina

Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Oksana Davidenko

Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

This article explores the pressing issues of preventing corruption in Ukraine's public procurement system, with a specific focus on the tendering stage. It highlights the academic and practical imperative to enhance anti-corruption mechanisms to optimize the use of public funds. The study aims to analyze contemporary anti-corruption strategies within public procurement and to develop actionable recommendations for mitigating malpractices during tendering processes.

Employing a comprehensive methodological approach, the research utilizes a combination of general scientific and specialized methods. These include systematic analysis to define the essence of corruption risks and anti-corruption mechanisms, comparative analysis to assess the effectiveness of various anti-corruption measures, expert assessments to identify typical corruption schemes, and inductive and deductive reasoning to formulate conclusions and recommendations. The study draws upon legislative acts, statistical data, research findings, and judicial precedents.

The results of the analysis provide an overview of the current anti-corruption mechanisms in Ukraine's public procurement system, identify common corruption risks at the tendering stage, and propose practical recommendations to prevent abuses. The findings emphasize the need for

continuous improvement of procurement practices and the importance of transparency and accountability in public spending.

Keywords: public procurement, tenders, corruption, anti-corruption mechanisms, malpractices, prevention, Prozorro, risks.